

Catedra de istoria medicinei a I.M.F. din Cluj (cond. : prof. V. Bologa
doctor în științe medicale)

O SUTA DE ANI DE LA APARIȚIA PRIMEI „PHARMACOPEI ROMINE” (1862)

S. Izsák

Faza în care influența farmaciei austriace s-a resimțit în treburile farmaceutice din Moldova și Muntenia este bine cunoscută în istoria farmaciei românești. Ea cuprinde aproape un secol (ultimul sfert al secolului al XVIII-lea până în deceniul al VII-lea al secolului trecut).

Numeroșii farmaceuști veniți la noi din Austria și Transilvania, se ghidează în activitatea lor după norme și taxe farmaceutice, situație care-și găsește consințirea prin actele oficiale referitoare la exercițiul profesiei de farmacist. Dacă un timp această influență a putut contribui la promovarea activității farmaceutice, în curând ea a fost depășită de dezvoltarea celor două Țări Românești. Tendințele de emancipare în acest domeniu, de sub influența austriacă, se întăresc după revoluția burgheză-democratică de la 1848—1849, ca să se transforme într-un viguros curent după 1859 — data unirii Țărilor Române — în cadrul mișcărilor culturale și social-politice burgheze progresiste. Acestui proces îi putem atribui apariția primelor taxe farmaceutice naționale din Moldova (1854) și din Muntenia (1860). În această etapă istorică asistăm și la începuturile formării corpului farmaceutic românesc, ieșit din prima Școală națională de medicină și farmacie.

Fără îndoială că pentru etapa istorică dată, procesul despre care vorbim, și-a atins apogeul în publicarea *Pharmacopeii Romine* la 1862, care a pus capăt definitiv legalității farmacopeei austriace în Principatele Române.

În timpul domniei lui *Alexandru Ioan Cuza* (1859—1866) s-au înfăptuit numeroase reforme importante juridico-administrative, sociale și culturale. Ele s-au răsfrânt asupra tuturor domeniilor și au permis promovarea elementelor și ideilor naționale, în cadrul noului stat care luase naștere.

Se știe din istoria medicinei românești că pe plan medico-sanitar actul Unirii de la 1859 a fost precedat de câteva realizări de mare importanță, care în deceniele următoare n-au întârziat să-și exercite înfrunerea pozitivă, benefică asupra dezvoltării vieții noastre medicale și sanitare. Amintim înainte de toate crearea în 1857 a *Școlii naționale de medicină și farmacie* (București); din inițiativa doctorului *Carol Davila* (1828—1884) și *Nicolae Kretzulescu* (1812—1900), a luat ființă la București *Societatea medicală științifică* (1857). Ea a urmărit scopul de a înmănușina corpul medical și de a asigura un cadru organizat, necesar perfecționării profesionale.

Unirea Moldovei cu Muntenia într-un singur stat național a descătușat forțele creatoare ale națiunii burgheze, iar în domeniul medico-sanitar și-a găsit expresia în elanul și străduința de a ridica nivelul instituțiilor sanitare existente și de a crea altele noi, în conformitate cu cerințele timpului.

Anul în care s-a înfăptuit Unirea Moldovei și Munteniei, marchează și apariția primului periodic medical românesc, *Medicul Român* (1859), care mai târziu s-a transformat în revista *Monitorul Medical* (1862). Ambele periodice au adus o contribuție prețioasă la întărirea organizatorică și științifică a corpului medical românesc, conținând întregii vieți medicale din România coerență profesională.

După înființarea *Consiliilor de igienă și salubritate* (1862) în centrele urbane mai mari ale țării, *Consiliul medical superior* a trecut la măsuri de organizare în

vederea unificării activității farmaciștilor din România. Înăptuirea farmacopeei naționale s-a impus ca o necesitate arzătoare, deoarece în acest domeniu exista o situație plină de contradicții generate de faptul că în România era în vigoare farmacopeea austriacă, în multe privințe depășită, necorespunzătoare condițiilor și cerințelor din România.

Susținut de doctorul *Nicolae Kretzulescu*, care atunci ocupa funcția de ministru secretar de stat la Departamentul treburilor interne, în a cărui sferă de atribuții intrau și problemele sănătății publice, *Consiliul medical superior* (prezidat de doctorul *Carol Davila*) a luat în mîinile sale chestiunea publicării farmacopeei naționale. Redactarea ei era în curs încă din 1859, iar în anul 1862 această muncă importantă a și fost terminată. Ea s-a făcut pe baza recomandărilor *Comisiei farmacopeei*, constituite în mod special și avînd printre membrii săi 12 medici și 6 farmaciști. *Comisia farmacopeei* a însărcinat cu redactarea farmacopeei pe valorosul medic și farmacist român *Constantin C. Hepites* (1804—1890).

Acest vrednic reprezentant al medicinei și farmaciei românești progresiste din secolul trecut s-a născut la Cernica, lângă București. A învățat medicina și farmacia la Viena (1826) și apoi la Odesa și Harkov (1828). După întoarcerea în patrie, s-a stabilit la Brăila, unde a înființat la 1833 prima farmacie și a ocupat scurt timp și funcția de medic al orașului (1835). De numele lui se leagă inițiativa creării unei biblioteci comunale și a unui muzeu orășenesc. Mutîndu-se la București, *Hepites* a fost numit la 1857 *profesor de materia medica și arta de a formula* la Școala națională de medicină și farmacie, funcție pe care a îndeplinit-o pînă la 1864. Prin pregătirea sa profesională și orizontul său științific larg a izbutit să cucerească toată încrederea *Comisiei farmacopeei*, care l-a dat sarcina de a redacta prima farmacopee națională românească. În afara *Pharmacopeii Romine*, care este opera sa principală, *C. C. Hepites* a mai scris și alte lucrări din domeniul medicinei și farmaciei, care indică natura preocupărilor sale profesionale. *C. C. Hepites* a murit la Brăila în anul 1890.

C. C. Hepites a început să lucreze la redactarea farmacopeei în octombrie 1859 și a terminat-o în decembrie 1862. Cine a avut ocazia să răsfoiască această operă de bază a literaturii farmaceutice românești, poate să-și dea seama de munca uriașă pe care a depus-o autorul ei, de meticulozitatea și strălucita pricepere profesională de care a dat dovadă.

Prima *Pharmacopee Romină* a fost tipărită în anul 1862 și a intrat în vigoare la 1 ianuarie 1863. Acest important eveniment al trecutului nostru farmaceutic trebuie bine accentuat, deoarece lucrarea constituie una din primele farmacopei naționale apărute în această parte a Europei. Prima farmacopee națională maghiară a apărut abia la 1871, cea sîrbă la 1881, iar farmacopeea croato-slovenă la 1888.

Se știe din istoria farmaciei românești că *Pharmacopeea Austriacă* a fost impusă ca oficială prin Regulamentele Organice ale Moldovei și Munteniei. Această prevedere n-a fost altceva decît consînțirea de drept a unei situații concrete explicabile prin faptul că cei mai mulți farmaciști ai noștri, pînă la înființarea învățămîntului național farmaceutic, au venit din imperiul austriac, folosîndu-se în exercitarea profesiei lor de farmacopee și taxele farmaceutice austriace. *Pharmacopeea Austriacă* din 1855 (a V-a) ne interesează îndeaproape, deoarece *Pharmacopea Romină* din 1862, a înlocuit și a înlăturat altă această ediție cit și celelalte anterioare e.

Apariția *Pharmacopeii Romine* a fost un important act național progresist, do-cadă a maturității corpului medical și al farmaciștilor, animat de idei înaintate, atît pe plan profesional cît și pe plan social-politic.

Un comunicat al *Consiliului medical superior* a arătat motivele care au îndemnat autoritățile sanitare românești să treacă la redactarea și publicarea unei farmacopei naționale, unice și singura valabilă în cuprinsul Romîniei. În comunicatul oficial putem citi următoarele rînduri semnificative: „Cea mai mare dezordine domnea în exercițiul medicinei, căci din cauza diversității erau siliți a ține tot felul de medicamente întrebunțate în Europa. Medicii scriau ordonanțele în limbi diferite și după

măsurile țărilor unde au urmat studiile. Astfel farmaciștii, care toți sînt din școli germane, erau adesea siliți a întîrzia expedițiunea medicamentelor din lipsa cunoștinței limbii în care erau scrise ordonanțele și din lipsa greutăților ale diferitelor țări, din care cauză rezultă adesea pentru bolnavi întîrzieri periculoase" (2). Datorită inexistenței unității în executarea diferitelor rețete s-au ivit cazuri nedorite și regretabile pe care *Pharmacopea Romină* urma să le elimine și să le împiedice repetarea. De aceea comunicatul informativ constată că „Pentru preparațiunea unui mare număr de medicamente există mai multe formule, fiecare poate urma arbitrar pe aceea ce preferă; este dar de trebuință să se adopte una pentru serviciile publice. Pe cît timp *Pharmacopea* nu va consacra aceste formule excluzînd pe celelalte, farmaciștii pot face între ele o alegere arbitrară și medicii nu pot fi nici odată asigurați de a găsi același medicament identic în diferite oficine farmaceutice. S-a întîmplat cîte odată că aceeași ordonanță executată de farmaciști diferiți, departe de a avea efectul salutar ce aștepta omul artei, avuse un efect cu totul altul, prin excesul acțiunii sau nefolosința și astfel bolnavii puteau deveni inocente victime din neprevăderea exactă a farmaciștilor" (3).

Așa cum reiese dintr-un document al Consiliului medical superior, la elaborarea *farmacopeei romine* din 1862 „s-au avut în vedere pe lingă *pharmacopeele* mai multor țări, mai cu osebire cea Belgică" (4).

Farmacopeea romină din 1862 este un volum impunător atît prin sobrietatea exteriorului ei, datorită artei tipografice cu care a fost executată, cît și prin masivitatea celor 790 de pagini ce le cuprinde. Ea s-a impus de la început datorită calităților ei, care în comparație cu *farmacopeea austriacă* din 1855, erau, fără îndoială, în favoarea *Pharmacopeii Romine*.

Datorită priceperii profesionale a lui *Constantin C. Hepites* și concepției sale în domeniul științei farmaceutice, prima *Pharmacopee Romină* a devenit nu numai o demnă operă farmaceutică națională, ci și o lucrare, care a satisfăcut intrutotul exigențele științifice ale timpului său în comparație cu celelalte *farmacopei*.

Ea este redactată în două limbi: latină și romină, permițînd în felul acesta orientarea farmaciștilor de formație veche (care au făcut învățămîntul latin sau în mare parte latin) și în același timp respectarea năzuințelor naționale în domeniul activității medicale și farmaceutice. Pasul următor, cu 12 ani mai tîrziu, a fost renunțarea la limba latină și redactarea *farmacopeei* numai în limba romină. Obiceiul era ca limba latină să ocupe partea stîngă și cea națională partea dreaptă a paginii. Această împărțire s-a respectat și la redactarea primei *Pharmacopei Romine*.

Pharmacopea Romină se impune prin bogăția substanțelor medicamentoase indicate. Natural, bogăția numerică nu ogîndește un simplu raport matematic față de alte *farmacopei*, ci este reflectarea unei tendințe spre indicarea unui număr mare și variat de substanțe ce pot fi oricînd la dispoziția omului suferînd. Calitățile superioare ale *Pharmacopeii Romine* renrezintă și alte trăsături deosebite de ordin structural, în conformitate cu concepțiile științifice ale lui *C. C. Hepites*. Prima *Pharmacopee Romină* se distinge în special ca o lucrare sistematică de înalt nivel, care depășește cu mult *farmacopeele* care respectă numai o împărțire alfabetică și care se limitează la un număr redus de tabele demonstrative și comparative, fără să asigure farmacistului un larg orizont științific și documentar.

Pharmacopea Romină din 1862 prevede de la bun început un *minimum* și un *maximum* de dotare a farmaciilor cu medicamente. Acest lucru era necesar în condițiile speciale ale Romîniei de atunci, cu posibilități economice destul de reduse și mai cu seamă în condițiile unei vieți urbane foarte inegal dezvoltate din diferitele regiuni ale țării. Spre deosebire de celelalte *farmacopei* ale timpului, ea conține deci dispoziții *organizatorice* în ce privește obligațiile capitale ale farmaciștilor în domeniul înzestrării în raport cu localitatea în care funcționează farmaciile lor. Pentru orașele mai mari în care au funcționat *Consiliile de igienă și salubritate* (cum au fost orașele București, Brăila, Botoșani, Craiova, Focșani, Iași și Ploiești) se impunea dotarea maximă, iar pentru celelalte orașe dotarea minimă, care cuprindea 504 substanțe medicamentoase din cele trei regnuri ale naturii.

Trebuie să accentuăm însă faptul că dispoziția cu privire la dotarea minimă n-a însemnat nicidecum restringerea dotării lor, ea n-a avut caracter limitativ, ci dimpotrivă tinde să asigure minimul indispensabil și obligator prevăzut de legistatori.

Pharmacopeea Romină prezintă următorul aspect structural, sistematic, fiind împărțit în trei părți componente :

I. *Pars prima. Materia pharmaceutica*, conținând 299 medicamente din cele trei regnuri ale naturii.

II. *Pars secunda. Praeparata pharmaceutica*, conținând 547 preparate farmaceutice. Natural, cele două părți cuprind în realitate un număr mult mai mare de medicamente decât acela arătat, deoarece ele indică simultan un mare număr de medicamente, care se prepară după prototipul preparării unui medicament indicat drept model.

III. *Pars tertia. Reagentiu et tabulae variae*, conținând numeroase — 52 la număr — și variate tabele care cuprind domeniile începând cu diferitele sisteme de greutate, tabele de chimie, chimie analitică și fizică, indispensabile în munca de laborator a farmacistului. Este interesant de scos în evidență faptul că primul tabel este dedicat problemei combaterii intoxicațiilor prin indicarea antidoturilor. Acest tabel are o introducere care explică motivele pentru care C. C. *Hepites* a socotit necesară publicarea lui : „Fiindcă farmaciștii sînt adesea chemați spre ajutor în lipsa medicului, în cazuri de otrăviri recente și fiindcă eficacitatea remediului depinde mai cu seamă de graba administrațiunei sale, noi credem că trebuiește spre folos să indicăm cele mai principale antidoturi sau cele dintîi ajutoare ca să dea în cazurile cele mai comune de otrăviri“ (5). Utilitatea unui asemenea tabel a fost și este în afara oricărei îndoieli. Din șirul tabelelor nu lipsește nici acela al dozelor maxime, pentru o dată și pentru 24 de ore. Operativitatea acestui tabel nu scade prin faptul că dozele sînt indicate încă după sistemul vechi în *scrupule*, *drachme* și *grane*, deoarece figurează și un tabel cu greutateă așa-zise franceze (deci sistemul zecimal), care permite compararea rapidă și precisă a acestora cu cele vechi. În legătură cu structura *Pharmacopeii Romine* este demn de remarcat că autorul german prof. Dr. A. *Falck*, specialist în domeniul farmaceutic, consideră împărțirea sistematică a primei *Pharmacopeii Romine* ca demnă de o atenție deosebită (6). Putem deci să concludem că și sub acest aspect opera lui C. C. *Hepites* s-a găsit printre cele mai bune și reușite farmaceutice ale timpului.

La sfîrșit *Pharmacopea Romină* mai cuprinde și două registre interesante. Primul este *Registrul poliglot de numirile străine și sinonimele populare ale medicamentelor celor mai însemnate precum și ale unor medicamente populare și secrete cu modul preparațiunei*. În acest registru sinonimele din limbile engleză, franceză, italiană, daneză și suedeză sînt traduse în latina oficială. Al doilea registru indică *denumirile turcești ale medicamentelor celor mai obișnuite, de asemenea traduse în latinește*. Registrul își datorește prezența lui în *Pharmacopea Romină* relațiilor economice ale Romîniei cu Turcia (atunci încă suzerană).

După importantul act al intrării în vigoare a primei *Pharmacopeii Romine* în 1862 — *Consiliul medical superior* s-a găsit în fața unor probleme, care au rămas nerezolvate: pe de o parte reglementarea comerțului cu substanțe medicamentoase și otrăvuri, în afara farmaciilor (băcăni), iar pe de altă parte reglementarea eliberării și preparării medicamentelor homeopatice. Prin regulamente speciale emise în cursul anului 1863 au fost reglementate și aceste aspecte ale comerțului cu droguri și medicamente. În ce privește medicamentele homeopatice *Consiliul medical superior* a impus, cu titlul provizoriu, folosirea farmaciilor homeopatice a lui *Ludwig Deventer* (7). Prepararea medicamentelor homeopatice a fost recunoscută ca un drept exclusiv al farmaciștilor.

Prima *Pharmacopee Romină* a constituit o cotitură în dezvoltarea preocupărilor farmaceutice din țara noastră. Ea a deschis șirul farmaceuticelor rominești de mai târziu. În cursul secolului al XIX-lea s-au mai publicat două farmaceutice și anume ediția a II-a în 1874 și a III-a în anul 1893. Redactarea și editarea farmaceuticelor a continuat și în perioada dintre cele două războaie mondiale.

În ce privește promovarea muncii laborioase și de mare răspundere a redactării unei farmacopei la nivelul științelor farmaceutice contemporane și în pas cu progresul rapid al cunoștințelor farmaceutice, în Republica Populară Română au fost create cele mai bune condiții. Interesul deosebit care se acordă activității zilnice a corpului nostru de farmaciști s-a oglindit prin publicarea celor două farmacopei republicane din 1948 (a VI-a) și din 1956 (a VII-a), cărora le va urma în curînd ediția a VIII. Redactată pe baza celor mai avansate principii științifice noua Farmacopee va fi un mijloc prețios în activitatea farmaciștilor din patria noastră și o dovadă elocventă a nivelului ridicat al farmaciei românești din perioada construirii socialismului în Republica Populară Română.

Sosit la redacție : 18 iunie 1962.

Bibliografie

1. V. GOMOIU : Repertor de medici, farmaciști, veterinari, etc. Brăila (1938) 188—189; ION FALTIȘ : Viața și opera lui Dr. C. C. Hepites, 1804—1890 „Gazeta farmacilor”, 21, 1937, 4; 2. Monitorul Medical (1863), 2, 10; 3. Monitorul Medical (1863), 2, 10; 4. Monitorul Medical (1863), 2, 11; 5. Pharmacopea Română, București (1862), 563; 6. A. FALCK : Die Arzneibücher (Pharmakopöen) vergleichend besprochen mit einem Verzeichnis der Arzneibücher. Leipzig (1920), 85; 7. L. DEVENTER : Homöopathische Pharmacopoea. Berlin (1860).